

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЗАДАЧІ ТА ЗАВДАННЯ ЯК СПОСІБ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У ВИКЛАДАННІ ПЕДАГОГІКИ

Підготовка висококваліфікованих фахівців ставить перед вищою школою надзвичайно важливе питання: як активізувати навчально-пізнавальну діяльність студентів в аудиторний та позааудиторний час? Ця проблема була актуальною завжди, її досліджувало багато вчених. У вітчизняній психолого-педагогічній науці цю проблему розглядали: В.М. Вергасов, А.А. Вербицький, А.П. Панфілова, Р.А. Нізамов, А.Ф. Єсаулов та інші. Проте, на нашу думку, недостатньо повним і глибоким є дослідження підготовки майбутніх учителів та пов'язана із цим активізація навчального процесу у вищій школі. Найбільш яскравим дослідником активних методів навчання у вивченні педагогічних дисциплін є український учений П.М. Щербань. Він є розробником системи навчально-педагогічних ігор, які підвищують мотивацію до навчання та сприяють активізації навчальної діяльності студентів. Проте для активізації навчально-виховного процесу систему навчальних ігор варто доповнити й іншими формами навчальної роботи: проблемними питаннями, завданнями та задачами.

Метою статті є обґрунтування доцільності й необхідності використання проблемних питань, навчальних завдань і задач у підготовці майбутніх учителів для активізації їхньої навчальної діяльності в аудиторний та позааудиторний час; наведення прикладів проблемних питань, завдань і задач, які доцільно застосовувати у викладанні педагогіки.

Активізація навчальної діяльності є одним із центральних понять дидактики. У педагогічній літературі це поняття визначається як цілеспрямована діяльність викладача, спрямована на розробку й використання такого змісту, форм, методів, прийомів і засобів навчання, що сприяють підвищенню пізнавального інтересу, активності, творчої самостійності студентів у засвоєнні знань, формуванні навичок і вмінь, застосуванні їх на практиці [4, с. 64]. Розв'язання задач активізації навчальної діяльності, на думку Р.А. Нізамова, тісно пов'язано з оптимізацією навчального процесу, забезпеченням тих умов, добором тих форм, методів і засобів навчання, що активізують навчальну діяльність студента й одночасно сприяють підвищенню ефективності навчання [3, с. 38]. Однією з головних умов активізації навчально-виховного процесу вищої школи є його спрямованість на розвиток активної дослідницької діяльності студентів.

А.Ф. Єсаулов підкреслює, що часто викладачі, самі того не помічаючи, є стимулятором пасивності в навчальній діяльності студентів. Грубою помилкою вищої школи є прагнення студентів механічно запам'ятати матеріал замість того, щоб зрозуміти його й висловити свою думку самостійно, шляхом власних зусиль. Засвоєння знань є за своєю природою пізнанням, тобто цілеспрямованим процесом, орієнтованим на самостійне здобуття знань. Таким чином, розумова активність студентів повинна дати їм можливість відчувати радість наукового пізнання, що формує їх пізнавальний інтерес, розвиває творчий потенціал [5, с. 35–36]. Іншими словами, у викладанні навчального матеріалу мають бути включені елементи проблемного навчання, завдяки яким матеріал не дається студентам у готовому вигляді, а закладений у навчальній проблемі, спонукає їх до власних узагальнень і висновків.

В основі активізації пізнавальної діяльності суб'єктів учіння за принципом проблемного навчання лежать: проблемні питання, пізнавальні задачі та навчальні завдання, що є формами вираження проблемності. Проблемні питання, на відміну від інформаційних, містять не розкриті учнями або студентами проблеми, нові знання, для здобуття яких необхідна певна інтелектуальна дія. Питання вважається проблемним лише за умови, якщо в ньому є логічний зв'язок з раніше засвоєними поняттями, що викликає відчуття подиву при зіставленні нового з уже відомим, незадоволення від наявного обсягу знань, умінь та навичок. Нижче подано систему проблемних питань, які доцільно запропонувати студентам під час вивчення ними таких розділів педагогіки, як “Дидактика” і “Школознавство”:

1. На конкретних прикладах поясніть вислів А. Дистервега: “Навчання, впливаючи на розум, почуття і волю, гармонійно виховує цілісну людину”.

2. Як можна поєднати в навчальному процесі складність і доступність? Відповідь обґрунтуйте, наведіть приклади.

3. Психолог С. Рубінштейн писав: “Людина досконало володіє лише тим, що сама здобуває власною працею”. Якими методами й засобами навчання забезпечується ця вимога? Наведіть приклади.

4. Чи потрібно, на Вашу думку, для різних видів навчально-виховних закладів системи загальної освіти (гімназії, ліцеї, коледжі) мати єдиний базовий план, чи кожен такий заклад має право працювати за автономним навчальним планом? Відповідь обґрунтуйте.

5. Чи є розвивальне навчання особистісно орієнтованим? Відповідь обґрунтуйте.

6. Чим, на Вашу думку, викликані спроби відійти від традиційного уроку та створити цілий ряд нестандартних уроків?

7. Чому, на Вашу думку, в першому класі застосовується лише вербальне оцінювання? Чи є доцільним застосування вербального оцінювання у всіх класах початкової школи? Відповідь обґрунтуйте.

8. Як реалізується педагогіка співробітництва в системі “директор – учитель”? Як вона сприяє цілеспрямованому управлінню навчально-виховним процесом? Наведіть приклади такого співробітництва.

9. Які проблеми потребують розгляду на методичних об'єднаннях учителів Вашого фаху?

10. Якими є шляхи набуття кожним педагогом таких професійних якостей: педагогічна майстерність, новаторство, дослідницький підхід до навчально-виховного процесу?

Пізнавальні задачі є другим засобом активізації пізнавальної діяльності суб'єктів учіння. Задача, на відміну від питання, характеризується наявністю мети в суб'єкта учіння, врахуванням певних умов і вимог для досягнення бажаного результату. Розв'язання пізнавальної задачі вимагає від учнів або студентів не лише актуалізації та систематизації раніше засвоєних знань. У цьому процесі суб'єкт учіння, спираючись на відомі знання та способи дій, веде подальший пошук і засвоєння нових знань, невідомих йому раніше способів розв'язання задачі. Таким чином, пізнавальна задача стимулює мислення суб'єктів учіння, наближає їхню навчальну діяльність до наукового пошуку та готує студентів до їх майбутньої практичної діяльності.

Р.А. Нізамов зазначає, що пізнавальні задачі у вищому навчальному закладі можуть виконувати різноманітні функції: роз'яснення теоретичних положень та наведення прикладів на лекційних заняттях; повторення, відтворення й закріплення знань; контроль і самоконтроль знань та вмінь студентів; формування умінь творчого використання знань у нових умовах; організація цілеспрямованої підготовки студентів до наступної лекції, семінарського або практичного заняття [3, с. 221]. На нашу думку, найбільше активізують навчально-пізнавальну діяльність студентів задачі проблемного характеру, що пропонуються студентам перед вивченням нової теми. Розв'язання таких задач готує студентів до сприйняття майбутньої лекції, підвищує інтерес до нової теми. Прикладом такої задачі у вивченні педагогіки може бути така задача, розв'язання якої доцільно запропонувати студентам перед вивченням теми “Сутність процесу навчання”.

Молодий учитель української мови і літератури, захопившись творчістю В.О. Сухомлинського, зокрема його ідеєю проводити уроки серед природи, вирішив скористатися цим досвідом.

Поряд зі школою був великий сад. У травні він розквіт, чаруючи перехожих своєю пишністю. У н'ятому класі мали писати твір на тему “Сади квітують”. Учитель завчасно підготував учнів до творчої роботи: вони прийшли на урок із записниками, олівцями, ручками, а Коля прихопив із собою навіть портативний магнітофон.

Школярі з учителем пішли в сад. Він був наповнений біло-рожевим квітом, пахощами, гудінням бджіл і хмелів, співом птахів. Учні сідали на зігрітій землі, з якої пробивалася молода трава. Учитель визначив коло завдань для своїх вихованців: уважно розглядати квіточки яблунь, груш, слив, слухати розмаїття звуків... Все це занотовувати на папері, замальовувати кольори, записувати свої враження, аби на основі цих “заготовок” написати твір.

Діти протягом уроку уважно роздивлялися, слухали, нюхали квіти, навіть намагалися записати на магнітофон деякі звуки, постійно зверталися до вчителя із запитаннями: як це називається, як записати те чи інше слово... Радість переповнювала дітей.

Ось і закінчився урок. Повернулися до школи. Та тут їх зустрів директор і накинувся на вчителя, що той замість уроку “влаштував гульки”. Аргументи вчителя не переконали директора. Дискусія тривала кілька днів.

Проаналізуйте цю ситуацію. Як Ви ставитеся до такої дії вчителя? Які завдання навчально-виховного процесу дає змогу вирішити такий урок?

Третім засобом активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів або студентів є навчальні завдання, що передбачають виконання ними навчальних дій, різноманітних за метою, формою та рівнем пізнавальної активності. Як правило, всі навчальні завдання передбачають той чи інший ступінь самостійності. Найбільше активізують пізнавальну діяльність самостійні завдання, в яких містяться навчальні проблеми [2, с. 420–438]. На нашу думку, найбільш продуктивними навчальними завданнями під час вивчення студентами педагогіки є: опрацювання документів і педагогічних праць, розробка власних проектів і моделей (школи, системи освіти, навчальних планів тощо), аналіз різноманітних аспектів роботи вчителя під час практики у школі. Запропоновані нижче приклади навчальних завдань проблемного й творчого характеру з розділів “Дидак-

тика” і “Школознавство” дають змогу студентам максимально наблизитися до своєї майбутньої професійної діяльності.

1. Користуючись підручником з Вашого фахового предмета, проаналізуйте вивчення на уроці певної теми та визначте на її прикладі можливості реалізації основних функцій навчання.

2. Користуючись відповідною літературою, охарактеризуйте, на які принципи навчання спираються педагоги-новатори, проводячи уроки.

3. Візьміть інтерв'ю у вчителя з великим педагогічним досвідом про зміни у використанні методів навчання, що відбулися за останні роки.

4. Підготуйте доповідь з проблем створення навчального плану своєї авторської школи.

5. Виготовте перфокарту для перевірки знань учнів з теми предмета Вашої спеціальності.

6. Складіть план підготовки вчителя до уроку у вигляді пам'ятки.

7. Користуючись критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів за 12-бальною шкалою, складіть критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з предмета Вашої спеціальності.

8. Подумайте, якими шляхами інспектор може вивчити в школі рівень вихованості учнів, якість роботи адміністрації, педагогічного колективу. Викладіть свої думки у вигляді твору-роздуму.

9. Розробіть орієнтовний план роботи методичного об'єднання зі своєї спеціальності на тему “Розвиток творчих здібностей школярів”, попередньо ознайомившись з роботою такого об'єднання в школі під час практики.

10. Під час педагогічної практики відвідайте методичний кабінет школи, ознайомтесь з літературою, яка в ньому представлена. Зробіть опис літератури, що, на Вашу думку, має найвищу педагогічну цінність.

На нашу думку, питання, задачі та навчальні завдання, що запропоновані вище, сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, підвищують їхню мотивацію до вивчення педагогіки, готують до осмислення й розв'язання тих проблем, які можуть на них чекати в майбутній професійній діяльності.

Висновки. Отже, активізація навчальної діяльності студентів є однією з найгостріших проблем сучасної педагогічної науки. Важливо зазначити, що необхідно будувати навчально-виховний процес у вищій школі таким чином, щоб активність студентів спостерігалася не лише на семінарських і практичних заняттях, а й на лекціях. У зв'язку із цим доцільно звертатися до організації навчально-виховного процесу на засадах проблемного навчання. Дослідження М.І. Махмутова, Р.А. Нізамова та інших учених-дослідників проблемного навчання дають відповідь на питання: “Як забезпечити активність студента в аудиторній і поза аудиторній навчальній роботі?” Проте теоретичне й практичне обґрунтування розв'язання цієї проблеми не повинно зупиняти викладачів вищої школи; вони, навпаки, мають прагнути поглибити дослідження цієї проблеми та конкретизувати її вирішення на базі своїх навчальних дисциплін.

Література

1. Кузьмінський А.І. Педагогіка: завдання і ситуації: практикум / А.І. Кузьмінський, Л.П. Вовк, В.Л. Омеляненко. – К. : Знання-Прес, 2003. – 429 с.

2. Махмутов М.И. Теория и практика проблемного обучения / М.И. Махмутов. – Казань, 1972. – 552 с.

3. Низамов Р.А. Дидактические основы активизации учебной деятельности студентов / Р.А. Низамов. – Казань : Изд-во Казанского университета, 1975. – 304 с.

4. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі / З.І. Слєпкань. – К. : НПУ, 2000. – 210 с.

5. Эсаулов А.Ф. Активизация учебно-познавательной деятельности студентов : научно-методическое пособие / А.Ф. Эсаулов. – М. : Высшая школа, 1982. – 223 с.

САНДОВЕНКО І.В.

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ У ВИКЛАДАННІ В УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ОСВІТІ КАНАДИ

Щороку Всесвітній економічний форум публікує рейтинги глобальної конкурентоспроможності країн світу. В останньому рейтингу 2009–2010 рр. Канада посіла дев'яте місце. Такий високий результат зумовлений, зокрема, досягненнями країни в освітній сфері. Так, за показником “Вища освіта і професійна підготовка” Канада посідає дев'яте місце зі 133 країн світу. Досягнення України значно скромніші: 82 загальне місце та 46 з вищої освіти і професійної підготовки [3, с. 110, 324]. Тому досвід Канади у сфері розширення доступу та поліпшення якості ВО може бути корисним для України.

У 2008 р. Рада міністрів освіти Канади опублікувала рамкову угоду “Learn Canada 2020”, у якій викладено нове бачення освіти відповідно до освітніх потреб і прагнень канадців. Документ спрямований на поліпшення системи освіти, можливостей її здобуття та загальних освітніх показників. Центральною ідеєю “Learn Canada 2020” є можливість здобуття якісної освіти впродовж життя для всіх громадян Канади. У документі наголошено на прямому зв'язку між високоосвіченим населенням та економікою знань ХХІ ст., соціально справедливим і сталим суспільством та збільшенням можливостей особистісного зростання для всіх канадців [6].

Мета статті – розглянути особливості впровадження принципів універсального дизайну у викладанні (УДВ) в університетах Канади. Універсальний дизайн у викладанні застосовує підходи універсального дизайну (УД) для забезпечення найбільш широкої доступності в реалізації навчального плану, покращуючи методи навчання й оцінювання.

Термін “універсальний дизайн” вперше запропонований американським архітектором та освітянином Р. Мейсом, який у 1989 р. заснував фінансований державою Центр універсального дизайну при Університеті штату Північна Кароліна. В основу філософії УД покладено ідею створення такого середовища, продуктів і послуг, які були б корисними для всіх, а не тільки для людей з інвалідністю. Співробітники центру сформулювали сім принципів УД:

1. *Принцип рівності у використанні.* Дизайн повинен бути призначений для використання людьми з різними фізичними можливостями.

2. *Гнучкість у використанні.* Дизайн повинен відповідати множині різноманітних уподобань і здібностей індивідуума.

3. *Простий та інтуїтивно зрозумілий дизайн.* Незалежно від досвіду, знань, мовних навичок та рівня концентрації в цей момент, користувачу повинно бути зрозумілим, як саме використовувати продукт.

4. *Інформація, яка легко сприймається.* Дизайн повинен ефективно повідомляти користувачу необхідну інформацію, незалежно від умов довкілля та особливостей сприйняття самого користувача.

5. *Недопустимість помилки.* Дизайн повинен звести до мінімуму небезпеку або негативні наслідки випадкових або неумисних дій.